
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

ידע, כח, נשים ודת - 63622

תאריך עדכון אחרון 19-11-2024

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: חינוך יהודי

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): תניא ציון-וודלקס

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: tanya.zion-waldoks@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: בתיאום מראש במייל

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

הקורס עוסק בהצטלבויות בין מגדר לדת תוך שימת לב ליחסים המורכבים והדינמיים בין ידע לכח ובין שימור לשינוי חברתי-תרבותי. הקורס יתמקד ספציפית באופנים בהן נשים דתיות - בעיקר יהודיות ומוסלמיות - מעצבות את חייהן, את המסורת ואת החברה שסביבן לאור הביקורת המגדרית. מקרי הבוחן יידונו בהקשרם העכשווי והמקומי, תוך עריכת השוואה בין-תרבותית והיסטורית ביניהם. הניתוח של מקרי הבוחן יהווה אמצעי להכרות עם מושגי יסוד, עקרונות ומתודות מהסוציולוגיה של הדת ושל החינוך ומתאוריות פמיניסטיות, וליישום שלהם. נדון בסוגיות מגוונות, כגון: מקומה של הדת במרחב הציבורי בעולם המודרני, תפקידה של הדת בחיברות ובמשטור של סובייקטים ממוגדרים, בעיצוב מבנים ממוגדרים ובערעורם, ובקאנוניזציה של ידע ממוגדר. נכיר את עיקרי הביקורת המגדרית על הדתות המונותאיסטיות ונשווה בין סוגי הביקורות והשלכותיהן על חייהן של נשים בפועל. נבחן דילמות סביב תפיסות שונות של סוכנות (כח פעולה) שמיוחסות לנשים דתיות ונעמיק במשמעויות הפוליטיות של מחלוקות אלו. נבחן את תפקידה של הפרט, הקהילה והמדינה בעיצוב, שימור, ושינוי תפיסות ונורמות מגדריות. לאור זאת, נשקול באופן רחב יותר את תרומתה של חשיבה מגדרית ביקורתית להבנת היחס בין גוף לידע ולעיצובם של "גופי ידע" דתיים ואקדמיים, ולבחינה מחודשת של היררכיות של ידע ודרכי ידיעה ופעולה.

מטרות הקורס:

הקורס נועד לעורר שאלות ולהעניק כלים לחשיבה מגדרית ביקורתית כאמצעי להבנה וניתוח של תופעות של שימור ושינוי של יחסי מגדר בהקשרים דתיים-תרבותיים בכלל וחינוכיים בפרט. הקורס יספק לסטודנטיות ימים כלים ליישום של התאוריה הנלמדת, באמצעות דיון והצגה של מקרי בוחן בכיתה וכן באמצעות התנסות עם פרויקט חקר אישי או קבוצתי. כמו כן, הקורס יעודד התבוננות רפלקטיבית בהנחות היסוד המגדריות שמעצבות את חייהם. ואת הסביבה החברתית-תרבותית והחינוכית שבה הם פועלים.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

- להדגים הבנה של מושגי יסוד שנלמדו ולתאר מגמות ומחלוקות עיקריות במחקר
- ליישם באופן מושכל תאוריות מרכזיות שנלמדו בקורס תוך יצירת סינתיזה ו/או השוואה ביניהן
- לזהות בעזרת חשיבה מגדרית ביקורתית תופעות רלוונטיות מחיי היומיום החברתי-חינוכי של הסטודנטיות. ים וממופעים תרבותיים המוכרים להם. ו. ולנתח את אופני פעולתן
- לזהות זיקות בין האישי לפוליטי ולבטא זאת באמצעות שימת תופעות מחיי היומיום בהקשרם החברתי הרחב יותר ולהיפך
- להתבטא באופן רפלקטיבי (בעל פה או בכתב) על אודות חיבורים בין חומרי הלימוד לניסיון חייהם ותפיסות העולם של הסטודנטיות. ים
- לנסח (בעל פה או בכתב) שאלות פתוחות שמאתגרות את המובן מאליו, מקדמות חקירה נוספת, נובעות מעניין וסקרנות אישית של הסטודנט. ית אודות החומר הנלמד ומשקפות הפנמה ושימוש מושכל בחומר הנלמד
- לבחון טענות באופן ביקורתי באמצעות כמה פרספקטיבות שונות, כולל הכרה במגבלות של כל נקודת מבט וזיהוי הנחות היסוד שלה והעדריים בידע קיים
- לזהות טענות עיקריות במאמר אקדמי ולתמצת אותן במילים שלהם. ו
- לנקוט עמדה ביחס לחומר הקריאה ולנסח את הטענה באופן בהיר תוך ביסוסה באמצעות הבאת

מידע המחזק את עמדת הסטודנטיות.ים ושקילה של מידע חסר, סותר או מחליש
● לקחת אחריות על תהליך הלמידה שלהם.

דרישות נוכחות (%) :

85

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה פרונטלית, השתתפות פעילה של סטודנטים - דיון בכיתה, צוותי למידה, תרגילים ועבודת חקר עצמאית, הבאת חומרים מהיומיום כולל קטעי מדיה

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

- גישות מרכזיות בחקר הסוציולוגי של דת והביקורת המגדרית עליהן
- הפוליטיקה של הידע
- מגדר - בין מהותנות להבניה חברתית
- נשים, דת ופוליטיקה - בין הפרטי לציבורי
- בין מבנים לסוכנות (agency) - על שעתוק, שינוי ודרכי פעולה
- פמיניזם יהודי - זרמים וזירות פעולה, בין תרבות למשפט
- פמיניזם אסלאמי והמבט המערבי על נשים ב"עולם הערבי/מוסלמי/השלישי"
- ביקורת מגדרית על הדת - תיאולוגיה, הלכה, פרשנות, חברה וחיי יומיום
- ידע-כח - מגוון מבקרי מבחן (אוריינות וחינוך של נשים דתיות, נשים בתפקידי סמכות דתית-חברתית וכד')
- גוף ומיניות - מגוון מקרי מבחן (צניעות, רעלה, נידה, מיניות, פרויון, פגיעות מיניות, להטב"ק וכד')
- מול קהילה ומדינה - מגוון מקרי מבחן (השכלה, הפרדה מגדרית, מרחב פרטי/ציבורי, נישואין וגירושין וכד')

חומר חובה לקריאה:

שיעור 1:

- Lorde, Audre. 1984. "The Transformation of Silence into Language and Action." In *Sister Outsider: Essays and Speeches*, edited by Audre Lorde and Cheryl Clarke, 40-44. Berkeley: Crossing Press.
- Rich, Adrienne. 1977. "Claiming an Education." In *Speech Delivered at the Convocation of Douglass College*.
- מיה טבת דיין - קטע על ה"רגע בו זכיתי בפרס" + קטע על "אמא ללא אמא"
Schnabel, L., Abdelhadi, E., Ally Zaslavsky, K., Ho, J. S., & Torres-Beltran, A. (2022). *Gender, Sexuality, and Religion: A Critical Integrative Review and Agenda for Future Research*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 61(2), 271-292.

שיעור 2:

- Ortner, Sherry B. 1974. "Is Female to Male as Nature Is to Culture?" In M. Z. Rosaldo and L. Lamphere (eds.), *Woman, Culture, and Society*. Stanford University Press. pp. 68-87

- או בתרגום לעברית: אורטנר, ש. 2007. "האם היחס בין הנשי לגברי הוא כמו היחס שבין הטבע לתרבות?" בתוך: ינאי, נ. ואחרות (עורכות). דרכים לחשיבה פמיניסטית. האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 25-45.
- West, Candace, and Don Zimmerman. 1987. "Doing Gender." *Gender & Society* 1 (2): 125-51.
- הרצוג, ח. 2009. "במבחן הזמן: מבט ביקורתי על גלגולו של השיח על מגדר". עיונים בשפה וחברה 2 (1), עמ' 10-30.
- קמיר, אורית. 2006. רצון בת המלך—כבודה: הזמנה לפמיניזם ישראלי. תרבות דמוקרטית, עמ' 409-475.
- פרידמן, ליאת. 2007. "המין השני" – סימון דה בובואר והפרובלמטיות של אי-השוויון בין המינים". בתוך: דרכים לחשיבה פמיניסטית: מבוא ללימודי מגדר, ניצה ינאי, תמר אלאור, אורלי לובין וחנה נווה. האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 17-84 (בעיקר עמ' 46-67).
- אלאור, תמר. 2007. "בעקבות האישה והאיש, הטבע והתרבות – ההיסטוריה התרבותית של ההבחנה בין המינים". בתוך: דרכים לחשיבה פמיניסטית: מבוא ללימודי מגדר, ניצה ינאי, תמר אלאור, אורלי לובין וחנה נווה. האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 85-118.
- Bunch, Charlotte. 2016. "Not By Degrees: Feminist Theory and Education." In *Reading Feminist Theory: From Modernity to Postmodernity*, edited by Susan Archer Mann and Ashly Suzanne Patterson, 21-23. Oxford University Press.
- Lugones, Maria C., and Elizabeth V. Spelman. 2016. "Have We Got a Theory for You! Feminist Theory, Cultural Imperialism and the Demand for 'The Woman's Voice.'" In *Reading Feminist Theory: From Modernity to Postmodernity*, edited by Susan Archer Mann and Ashly Suzanne Patterson, 23-32. Oxford University Press.
- Dalmiya, Vrinda, and Linda Alcoff. 1993. "Are 'Old Wives' Tales' Justified?" In *Feminist Epistemologies*, edited by Linda Alcoff and Elizabeth Potter, 217-44. Routledge.

שיעור 3

- פיוטרקובסקי, מלכה. 2014. מהלכת בדרכה: אתגרי החיים במבט הלכתי-ערכי. ידיעות ספרים.
- כהן, טובה. 2006. "מנהיגות דתית נשית: האורתודוקסיה המודרנית בישראל כמקרה-מבחן." תרבות דמוקרטית 10, עמ' 251-296.
- רוס, תמר. 2023. ארמון התורה ממעל לה: על האורתודוקסיה ופמיניזם. רק עמ' 420-435.

- אליאור, רחל. 2018. סבתא לא ידעה קרוא וכתוב: על הלימוד ועל הפרוה, על השעבוד ועל החירות כרמל. עמ' 131-175 (גישה דרך הספרייה)
- אנגלנדר, יקיר. 2011. "תפיסת מיניות האישה בבתי דין רבניים בישראל והשפעתה על הפסיקה". עיונים בתקומת ישראל 21, 1-37.

שיעור 4

- אלאור, תמר. 1988. בפסח הבא – נשים ואוריינות בציונות הדתית. עם עובד. עמ' 133-178.
- ליאון, נסים, ולביא, עליזה. (2014). "להגדיל את היש": פמיניזם דתי בשיח רבניות מחזקות בישראל. סוגיות חברתיות בישראל, 18, 60-30.

שיעור 5

- רידר-אינדורסקי, אסתי. 2018. ושאין נראות: פמיניזם חרדי המקרה של "לא נבחרות לא בוחרות". פרדס. עמ' 109-132.
- יפה, אורית. 2009. "סמכות פדגוגית נשית וגבולותיה: חינוך ופסיכולוגיה, טקסט ופרקטיקה בגני ילדות חרדיים". בתוך: מנהיגות וסמכות בחברה החרדית: אתגרים וחלופות. קימי קפלן ונורית שטדלר (עורכים), מכון ון-ליר הקיבוץ המאוחד, עמ' 31-56.

- Fader, Ayala. 2009. "Mitzvah Girls: Bringing Up the Next Generation of Hasidic Jews in Brooklyn." (Chapters 1-3, not every word - the introduction will give you an overview, parts of chapter 2-3 will give you a sense of the educational culture)
- יוספזאי, מלאלה ופטרישיה מק'קורמיק. 2016. מלאלה (מהדורה לקוראים צעירים, מתרגמת: תמי לימון). צלטנר ספרים.
- Woolf, Virginia. 2016. "Shakespeare's Sister." In *Reading Feminist Theory: From Modernity to Postmodernity*, edited by Susan Archer Mann and Ashly Suzanne Patterson, 74-75. Oxford University Press.
- שיעור 6
- רוס, תמר. 2022/2007. "הפמיניזם והמסורת ההלכתית". בתוך: ארמון התורה ממעל לה: על אורתודוקסיה ופמיניזם. תל-אביב: עם עובד. עמ' 31-70.
- Hampson, Daphne. 1990. *Theology and Feminism*. Oxford: Blackwell Publishing. pp. 1-47.
- Plaskow, Judith. 1991. *Standing Again at Sinai: Judaism from a Feminist Perspective*. New York: HarperOne.
- Adler, Rachel. 1998. *Engendering Judaism: An Inclusive Theology and Ethics*. Jewish Publication Society. / ר. אדלר. 2008. יהודי פמיניזם: אחרונות ידיעות ומוסר תיאולוגיה: יהודי פמיניזם. ר. אדלר. / Jewish Publication Society.
- Adler, Rachel. 1983. "The Jew Who Wasn't There: Halakhah and the Jewish Woman." In *On Being a Jewish Feminist*, edited by Susannah Heschel, 12-18. New York: Schocken Books.
- Daly, Mary. 1985. *The Church and The Second Sex*. Boston, MA: Beacon Press.
- Hampson, Daphne. 1996. "Christian Idolatry." In *After Christianity*, 119-68. Pennsylvania: Trinity Press.
- אזויק, ס. תשמ"ט. "הערות לשם מציאת השאלה הנכונה". בתוך: הפנינה. ד. רפל (עורך), 127-155. ירושלים: בני חמד.
- שיעור 7
- עיר-שי, רונית (2014). "שיקול דעת הלכתי והטיות על בסיס מגדרי - ניתוח מושגי", תרבות דמוקרטית 16, עמ' 141-185
- Irshai, Ronit. 2010. "Toward a Gender Critical Approach to the Philosophy of Jewish Law (Halakhah)." *Journal of Feminist Studies in Religion* 26 (2): 55-77
- Harding, Sandra. 2016. "The Woman Question in Science To The Science Question in Feminism." In *Reading Feminist Theory: From Modernity to Postmodernity*, edited by Susan Archer Mann and Ashly Suzanne Patterson, 14-21. Oxford University Press.
- ינאי, ניצה. 2007. "שאלת המדע בפמיניזם! סנדרה הארדינג וסוגיית החקירה המדעית בפמיניזם". בתוך: דרכים לחשיבה פמיניסטית: מבוא ללימודי מגדר, ניצה ינאי, תמר אלאור, אורלי לובין וחנה נוה. האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 351-392.
- שיעור
- Charrad, Mounira M. 2011. "Gender in the Middle East: Islam, State, Agency." *Annual Review of Sociology* 37 (1): 417-37.
- Moghadam, Valentine M. 2002. "Islamic Feminism and Its Discontents: Toward a Resolution of the Debate." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 27 (4): 1135-71.
- Zion-Waldoks, Tanya, Ronit Irshai, Bana Shoughry (2020). "The First Female Qadi in Israel's Shari'a (Muslim) Courts: Nomos and Narrative", *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies* 38:2, pp. 229-262

- Masoud, Tarek, Amaney Jamal, and Elizabeth Nugent. (2016). "Using the Qur'ān to Empower Arab Women? Theory and Experimental Evidence From Egypt." *Comparative Political Studies* 49:12, pp. 1555-98.
שיעור 8:
- עיר-שי, רונית ותניא ציון וולדקס. 2013. "הפמיניזם האורתודוכסי בישראל - בין נומוס לנרטיב".
משפט וממשל טו: 233-327. רק עמ' 266-295.
- שפרבר, דויד. 2020. "ביקורת הממסד הרבני בעבודותיהן של אמניות ציוניות דתיות בישראל" בתוך:
ציונות דתית, עורך דב שוורץ. בר אילן. עמ' 239-256.
שיעור 9:
- חורב, דפנה. 2010. "שפת אם - בין פמיניזם דתי לפמיניזם מזרחי". דעות 49
- בניה, יפה. 2019. מגוון טקסטים קצרים על מסורתיות.
- מוצפי-האלר, פנינה. 2012. בקופסאות הבטון. מאגנס. (פרק שני "מסלול ההתחזקות: אפרת
ובנותיה מול 'מועצת החכמות'", עמ' 53-90
- מוהנטי, צ'נדרה טלפדה. 1988. "תחת עיניים מערבויות: הגות פמיניסטית ושיחים קולוניאליים".
עורכות: דינה חרובי, סילביה פוגל-ביז'אוי, שרון הלוי, דלית באום, יפה ברלוביץ, דבורה גריינמן, רוה
בריר-גארב ולילה אמיר. ללמוד פמיניזם: מקראה 415-422.
- Ahmed, Leila. 1992. *Women and Gender in Islam: Roots of a Modern Debate*. Yale University Press. CHAP 8 pgs. 144-168.
- Abu-lughod, Lila. 2002. "Do Muslim Women Really Need Saving? Anthropological Reflections on Cultural Relativism and Its Others." *American Anthropologist* 104 (3): 783-90
- Narayan, Uma. 2016. "The Project of Feminist Epistemology: Perspectives From a NonWestern Feminist." In *Reading Feminist Theory: From Modernity to Postmodernity*, edited by Susan Archer Mann and Ashly Suzanne Patterson, 36-40. Oxford University Press.
שיעור 10:
- Avishai, Orit. 2010. "Women of God." *Contexts* 9 (4): 46-51.
- Zion-Waldoks, Tanya. 2015. "Politics of Devoted Resistance: Agency, Feminism, and Religion among Orthodox Agunah Activists in Israel." *Gender & Society* 29 (1): 73-97.
- שטופלר, גילה. 2009. "מאחורי הרעלה - הטלת הגבלות על עטיית כיסוי-ראש לנשים במדינות ליברליות". משפט וממשל 191-226.
- Weiss, Susan. 2009. "Under Cover: Demystification of Women's Head Covering in Jewish Law." *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies & Gender Issues*, 17: 89-115.
- הרטמן, טובה. 2003. "כיסוי וגילוי באישה: על הצורך בגדרי צניעות אחרים, היוצרים יחסים נכונים יותר בין גברים ונשים." דעות 17: 6-11.
- טיקוצ'ינסקי, מיכל. 2014. "גדולה מסך חלקיה: צניעות כעקרון יסודי". אקדמות 29: 69-77.
- טרגין-זלר, ליאה. 2014. "צניעות למען השם: נשים חרדיות מפרשות מחדש את תחום הצניעות." מגמות 39(4): עמ' 688-691.
- Seigelshifer, Valeria, and Tova Hartman. 2011. "From Tichels to Hair Bands: Modern Orthodox Women and the Practice of Head Covering." *Women's Studies International Forum* 34 (5): 349-59.
- Bucar, E. (2018). *Pious Fashion*. Harvard University Press.
שיעור 11:
- ציון-וולדקס, תניא. 2018. "אני מאמינה בשינוי מבפנים": אסטרטגיות של נשים יהודיות דתיות

-
- במאבק נגד סרבנות גט בישראל" צורף מירה ותמי רזי (עורכות). המזרח החדש (גליון נושא מיוחד "נשים ומגדר במרחבים מזרח תיכוניים"). 59-89.
- Zion-Waldoks, Tanya (2021). The "'Tempered Radical' Revolution: Multifocal Strategies of Religious-Zionist Feminism in Israel". *Religions* 12:8, pp. 628-648.
- Kandiyoti, Deniz. 1988. "Bargaining with Patriarchy." *Gender & Society* 2 (3): 274-90.
 - Barakat, Ebtessam, Amal Jamal, and Orna Sasson-levy. 2018. "The Consequences of Blurred Boundaries Between Private and Public Spheres in Patriarchal Societies: Evidence From Druze Women in Israel." *Journal of Research in Gender Studies* 8 (2): 64.
 - Masoud, Tarek, Amaney Jamal, and Elizabeth Nugent. 2016. "Using the Qur'ān to Empower Arab Women? Theory and Experimental Evidence From Egypt." *Comparative Political Studies* 49 (12): 1555-98.
- ליוש, בלה. 2015. "דרכי התמודדות של נשים חרדיות עם שינויים המתחוללים בחברתן בתחומי ההשכלה, התעסוקה והפנאי." חקר החברה החרדית 3: 26-55.
- מסארוה-סרור, אפנאן. 2017. נשות המסגד, רסלינג.
- ברכאת, אבתסאם. 2018. "נשים בחברות פטריארכליות נאבקות להשיג השכלה: המקרה של נשים דרוזיות בישראל." מגמות 53 (2): 83-106.

חומר לקריאה נוספת:

מרכיבי הציון הסופי:

הגשת עבודה מסכמת / פרויקט גמר / מטלת סיכום / מבחן בית / רפרט 70 %
השתתפות פעילה / עבודת צוות 10 %
מצגת / הצגת פוסטר / הרצאה 20 %

מידע נוסף / הערות:

הלמידה בקורס תתקיים ברובה באופן פרונטאלי בכיתה (יתכן שילוב של מעט למידה א-סינכרונית עם הרצאות מוקלטות מראש וקטעי מדיה לצפייה באופן עצמאי או מפגשי זום). הלמידה בקורס תהיה אינטראקטיבית ודורשת נוכחות ומעורבות פעילה של סטודנטים.ות.